

דף מקורות לשיעורו של הרב מנחם בן יעקב שליט"א

1. מסכת שבת דף כא:

כגמי הניח טהרי מדניקין מצפניס¹⁰:
והמהדרין מן המהדרין. נראה
 לר"י דב"ש ובי"ה לה
 קיימי אלה אנר איש וציתו שכן יש
 יותר הידור לליכא היכרא בשמוסיף
 והולך או מחקר שהוא כנגד ימים
 הנכנסים או היוצאים אבל אם עושה
 נר לכל אחד אפי' יוסף מכלן ואילך
 ליכא היכרא¹¹ שיסבדו שכן יש בני
 אדם צביה: מצוה להניחה על
 פתח ביתו מבחוץ. ומיירי לליכא
 חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר
 אבל אם יש חצר לפני הבית מזה
 להניח על פתח חצר דאמר לקמן¹²
 חצר שיש לה צ' פתחים צריכה צ'
 נרות ואמרי' נמי נר שיש לה שני
 פיות עולה לשני בני אדם משמע
 לשני בחים ואם היו מניחים על פתחי
 צמיהם היה להם מימין ולה משמאל
 אבל אי מניחים על פתח החצר אחי
 שפיר: **ובשעת הכבנה**. נראה
 לר"י דהיינו מבי אמו חכרי לצבל
 כדאמר צ"י בירא (לקמן דף מה. ושם)
 מהו לטלטל שרגא דחנוכה מקמי
 חכרי בשבתא וא"ם דעל השלחן נמי
 יקחו אוחו כדאמר בגיטין (דף טו.)
 רבה בר בר חנה חלש אפא חכרא
 שקל שרגא מקמייהו וי"ל דאין
 רגילות כ"כ לחפש צמיהם¹³:
שהיה מונח בחותמו של ב"ג.
 "אם כבר גזרו על
 הנכרים להימ"ו מביס¹⁴ (מה פ"ד
 דף לו.) צ"ל שהיה מונח בחותם

דתרמודאי: ת"ר: מצות חנוכה נר איש וביתו
 והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן
 המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק
 שמנה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים
 יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף
 והולך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי
 במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבירא
 חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין
 וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר
 טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דבית
 הלל¹⁵ דמעלין בקדש ואין מורדין אמר רבה
 בר בר חנה א"ר יוחנן שני זקנים היו בצידן
 אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה זה
 נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן
 טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורדין ת"ר
 ה"נ חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו
 מבחוץ אם היה דר בעלייה מניחה בחלון
 הסמוכה לרה"ר ובשעת הסכנה מניחה על
 שלחנו ודיו אמר רבא צריך נר אחרת
 ואי להשתמש לאורה ואי איכא מדורה לא
 צריך ואי אדם חשוב הוא אע"ג דאיכא
 מדורה צריך נר אחרת: מאי חנוכה דתנו
 רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמוצי
 אינון דלא למספר בהון וזלא להתענות בהון
 שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשנברה מלכות
 בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה
 מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה
 בו גם והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים
 בהלל והודאה יתגן התם גץ היוצא מתחת הפטיש ויצא והזיק חייב צ"גמל

היו פתוחין כחכרי: והם היו דר
 בעלייה. שאין לו מקום בחצר
 להניחה שם: מניחה. מצפניס כנגד
 חלון הסמוך לרה"ר: הסכנה. שהיה
 להם לפרסיים חוק ציוס אדם שלא
 יבעירו נר אלא צביה ע"ז שלהם
 כדאמריין בגיטין (פ"ד דף טו.) נר
 אחרת. לעשות היכר לדבר: ואי
 איכא מדורה. אש לא צריך נר אחרת
 לפי שמשתמש לאור המדורה ויש
 היכרא שהנר של מזהו היא: ואי
 אדם חשוב הוא. שאינו רגיל להשתמש
 לאור המדורה: צריך נר אחרת. דאי
 לא לא היו היכר: מאי חנוכה. על
 איזה נס קבעום: בחופסו". בהלכע
 וחמוס בטבעמו והכרי שלא נגעו בו:
 ה"ג ועשאוים ימים טובים צבל
 והודאה. לא שאסורין במלאכה שלא
 נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על
 הנסים שהולאה: גץ. יצק
 אישטינליל"ס: פטיש. קורנס גדול
 של נפחים: בעל גמל חייב. שלא היה
 לו להגדיל בהחילתו שחכנס לחנות:
 נר חנוכה פטור. חנוכי שצרכות
 פירסוס מזהו הניחה שם: ואם
 אומרי. הא דקמי נר חנוכה פטור:
 פסולה

2. על הניסים

ועל הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות ועל המלקמות שעשית לאבותינו בימים ההם
 בזמן הזה.

בחנוכה אומרים:

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו קשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי
 רצונך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם דגת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים
 ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים הרשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך וקר עשית שם גדול וקדוש בעולמך ויעמך
 ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן קתיים הזה ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות
 בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימים אלו בהלל ובהודאה ועשית עמקם נס ופלא ונודה לשמך הגדול סלה: ימי חנכה אלו להודות
 ולהלל לשמך הגדול:

3. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה - פרק שלישי

א בבית שני קשמיכי וכן גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסק בתורה ובמצוות. ופשוטו ידם בממונם ובבגותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטקרות. וצר להם לישראל מאד מפניהם ולקצום לתוך גדול עד שרחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם ונברו בני חשמונאי הפהנים הגדולים והקגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הפהנים וקורה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד התרבו השני:

ב וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחדש כסלו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור:

ג ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן כ"ה בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס. נמיים אלו הן הנקראין תנקה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים. והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים בקריאת המגלה:

ד כל שתניב בקריאת המגלה תניב בהדלקת נר תנקה והמדליק אותה בלילה הראשון מברך שלש ברכות ואלו הן. ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של תנקה ושעשה נסים לאבותינו וכו'. ושהתנינו וקיימנו וכו'. וכל הרוצה [א] אותה ולא ברה מברך שתים. שעשה נסים לאבותינו [ב] ושקיימנו. ובשאר הלילות המדליק מברך שתים והרוצה מברך אחת שאין מברכין שהתנינו אלא בלילה הראשון:

ה בכל יום יום משמונת הימים אלו גומרין את ההלל ומברך לפניו אשר קדשנו במצותיו וצונו לגמר [ג] את ההלל בין יחיד בין צבור. אף על פי שקריאת ההלל מצוה מדברי סופרים מברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו בברך שמברך על המגלה ועל הערוב. שכל נדאי של דבריהם מברכין עליו. אבל דבר שהוא מדבריהם ועשר צשיתו לו מפני הספק כגון מעשר דמאי אין מברכין עליו. ולמה מברכין על יום טוב שני והם לא תקניוהו אלא מפני הספק כדי שלא יזלזלו בו:

שאלות:

1. עיין רמב"ם פרק ג' מהלכות חנוכה הלכה ד' ומצא איזה דין מיוחד יש לענין הרואה נר חנוכה לעומת שאר המצוות?

2. דייק מלשון הרמב"ם, האם מי שמדליקים עליו בתוך ביתו מברך, כאשר הוא רואה נר חנוכה?

4. טור אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרע

מאי חנוכה דתניא בכ"ה בכסלו יומי חנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא למגזר בהון תענית שכשנכנסו עו"ג בהיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה יד מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך א' של שמן שהיה חתום בחותמו של כ"ג ולא היה בו אלא כדי להדליק יום א' ונעשה בו נס והדליקו בו ח' ימים לשנה אחרת קבעום ח' י"ט בהלל ובהודאה פי' לומר בהן הלל ולהודות לומר בו על הנסים בהודאה אבל מותרין הן בעשיית המלאכה ונהוגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות ואין להקל להן:

בית יוסף אורח חיים סימן תרע

והטעם שהוצרכו להדליק שמנה ימים מאותו פך מפני שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים ואי אפשר להתקין שמן טהור עד שיעברו עליהם שבעה ימים מיום טומאתם ויום אחד לכתישת הזיתים ותיקונם להוציא מהם שמן טהור והר"ן (שם) כתב שהיה להם שמן טהור רחוק ארבעה ימים והוצרכו שמנה ימים בין הליכה וחזרה: ואיכא למידק למה קבעו שמנה ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. וי"ל שחילקו שמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשונה. אי נמי שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה:

בית הבחירה למאירי מסכת שבת דף כא עמוד ב

ונחזור לענין הנס והוא שפך זה לא היה בו להדליק אלא לילה אחת והדליקו ליל כ"ה שהיה יום ראשון לנס ומחרתו הלכו לתקוע שמשם היו לוקחין שמן למקדש וכמו שאמרו תקוע אלפא לשמן ר"ל ראשון ומבכר כמו אלף שהיא אות ראשונה והיה שם מהלך ד' ימים וכתשו שם ביום מהלכן וכתשו זתים בטהרה והוציאו שמן טהור וחזרו ושמן הפך לא כלה עד שהיה להם זה שהדליקו בו ולשנה אחרת קבעום ימים טובים ולא לבטול מלאכה אלא ליאסר בהספד ובתענית ולהודאה בתפילה ולגמור את ההלל ואף על פי שבגאולת מצרים אין גומרין את ההלל אלא יום ראשון ולא אמרו לגמור בח' ימים של חג אלא שהקרבת חלוקים לעצמם בכל יום חנוכה שאני שבכל יום ויום היה הנס מתרבה ומתחדש יותר ולילה הראשון שלא היה שם נס השמן מברכין על הגאולה ועל הודאת מציאת הפך ושאר הלילות על נס השמן ויש מי שפירש שאף הם הרגישו במיעוט השמן וחלקוהו לשמנה לילות כשיעור ההליכה והחזרה ואין נראה לי שא"כ היאך היו הם סומכים על הנס בלילה ראשונה:

5. הנרות הללו

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות. שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. על ידי פהניך הקדושים. וכל מצות שמונת ימי תנקה. הנרות הללו קדש הם. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד. כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיה ועל נפלאותיה ועל ישועתך:

6. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה - פרק רביעי

א פמה [א] נרות הוא מדליק בתנקה. מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרבין בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנן אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המבקר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד:

ב כיצד. הרי שהיו אנשי הבית עשרה. בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות:

ג מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות בין שהיו אנשי הבית מרבים בין שהיה אדם אחד:

ד מצות נר תנקה מצוה תביכה היא עד מאד וצריה אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והזנה לו על הנסים שעשה לנו. אפלו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שקו ונרות ומדליק:

ה הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קדוש היום והדלקת נר תנקה מקדים לקנות שקו להדליק נר תנקה על הניו לקדוש היום. הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר תנקה שיש בו זכרון הנס:

..ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשג בה' ויאמרו לא הוא, ומהם מכחזשים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון (תהלים עג יא), ומהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי היס שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה, כי ידבר האלהים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כלה:

ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (לעיל ח יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (שם ט כט) למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין ואמר (שם ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה:

ובעבור כי הקבי"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק ונדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון. והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ (לעיל יב טו) ובעזיבת הפסח (במדבר ט יג), והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על דינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפינו בבקר ובערב, כמו שאמרו (ברכות כא.) אמת ויציב דאורייתא, ממה שכתוב (דברים טז ג) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ושנעשה סכה בכל שנה:

וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתרון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא וההשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו:

ולמיכך אמרו (אבות פ"ב מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן חמודות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו. וכוננת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו, וזו כוונתם במה שאמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א) ויקראו אל אלהים בחזקה (יונה ג ח), מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול, חציפא נצח לבישה (עי' ערוך ערך חצף):

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריחנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (בראשית יז א, ולעיל ו ב). ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט יג כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ועוד אפרש זה בעזרת השם (ויקרא כו יא):

8. שבת דף כב:

מתיב רב ששת (ויקרא כד-ג) "מחוץ לפרוכת העדות יערוך", וכי לאורה הוא צריך? והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב זו נר מערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים.